

zaručuje ne-li maximálně možnou průměrnou výhru, tak minimálně průměrnou prohru. Usiluje tedy i zde — i když jinak než Parsons — o zachování stavu rovnáhy a vůbec nepočítá s kvalitativní společenskou změnou.

Jestliže je Dahrendorfova koncepcie „krokem vpřed“ v rámci systému, snaží se Luhmannova koncepcie řešit problematiku systému vůči vnějšímu okolí. Chce reagovat na projevující se mezinárodní konflikty, přičemž jde především o konfrontaci kapitalistického světa se socialistickou soustavou a o problémy, jež vyplývají ze vztahu imperialistického světa vůči rozvojovým zemím.

Od padesátých let, od dob studené války, v buržoazní teorii totiž značně sílí výzkum mezinárodních konfliktů a tato skutečnost se stává i předmětem sociologického bádání. Nejdůležitějším cílem těchto snah je optimalizace imperialistické politické strategie vůči sílící socialistické soustavě.

Luhmann se proto nezaměřuje na regulaci vnitrosystémových procesů, kdy systém je nazírán jako skutečnost uzavřená a izolovaná, žijící sama pro sebe. Hledá jiný aspekt a domnívá se, že jej našel v pojmu „svět“, přičemž svět definuje jako to, co existuje, co se nachází mimo hranice a dosah systému. Na základě této konstrukce pak formuje vztah systému vůči světu. Převládá v něm adaptace na okolí, kdy rozhodování vnitrosystémových jednotek je především vnitrosystémovou redukcí komplexnosti v neustálém konfliktu s komplexním okolím.

Tím se de facto i Luhmann prohlašuje za obhájce těch teorií, které chtějí dosáhnout udržení a stabilizování pozdního kapitalismu intenzivnější adaptací na společenské okolí, jež se změnilo ve prospěch socialismu. Gnoseologicky je jeho koncepcie jedním z typů vztahového systémového relativismu, který opět uvádí na scénu překonaná filozofická stanoviska, pro něž objektivní moment v jevu mizí, ztrácí se. Objektivita světa je pokládána buď za nepoznatelnou, nebo za problém, jenž se nevysvětluje nebo se zcela eliminuje.

Ve své koncepci dospívá Luhmann ke kuriózní aplikaci pojmů „negace“ nebo „negace-negace“. Používá jich ve významu zcela zkreslujícím jejich marxistický smysl a zbavuje je právě těch momentů, jež je činí schopnými zachytit společenské kvalitativní změny, historicko-revoluční vývoj. „Negace“ je pro něj pouhou volbou alternativy a neutralizací ostatních alternativ, jež jsou k dispozici. „Negace-negace“ pak znamená, že se učiněná volba takřka zvrátí a na místo předcházející alternativy nastoupí alternativa jiná.

Závěrem můžeme shrnout, že kniha C. Warnkeové je dobrým přínosem ke kritice „velkých teorií“, jež produkuje buržoazní teorie. Umožňuje pochopit, jak politický pluralitní systém stimuluje pluralismus i v oblasti ideologie a teorie a snaží se tak poskytovat současnému imperialismu arzenál pružných argumentů, jež mohou být konjunkturálně střídány.

I když recenzovaná publikace je jen pracovním vydáním — a i v převodu z němčiny jsou některá slabší místa — může být dobrou pomůckou při kritickém zhodnocování teoretické produkce v zemích rozvinutého imperialismu a přínosu nemarxistického myšlení k protimarxistickým a antikomunistickým tendencím.

Mojmír Köttner

Arbeiterklasse — Intelligenz — Studenten. Entwicklungstendenzen und Triebkräfte dauerhafter Bündnisbeziehungen. Probleme der kommunistischen Erziehung der studentischen Jugend (Robotnícka trieda — Inteligencia — Studenti. Vývojové tendencie a hnacie sily trvalých vzázkových vzťahov. Problémy komunistickej výchovy študentskej mládeže)

Berlin, Dietz Verlag 1976, 400 s.

Vedecko-pedagogickí pracovníci katedry spoločenských vied Polytechnického inštitútu M. I. Kalinina v Leningrade a sekcie marxizmu-leninizmu Technickej univerzity v Drážďanoch — menovite H. Dörrer a A. G. Ševelev (hlavní redaktori kolektívnej publikácie), E. Franz, H. Kapson, K. Müller, J. Rudolph, D. Teichmann, N. N. Telegin, E. Volprich, J. G. Vilunas — zostavili ucelené a prehľadné sociologické dielo základného významu z hľadiska skúmania súčasných problémov sociálnotriednej štruktúry vyspelej socialistickej spoločnosti. Ťažiskom publikácie sú problémy vzťahov prírodovedecko-technickej inteligencie k robotnickej triede, otázky jej rozvoja ako i výchovy študentov ako budúceho partnera v zväzku robotnickej triedy a inte-

ligencie. Publikácia je výsledkom niekoľkoročného výskumu, ktorého závery sú určené na zlepšenie výchovno-vzdelávacej práce. Po jej prečítaní sme dospeli k záveru, že jednotlivé kapitoly výrazne presahujú tento cieľ a sú vítaným prínosom pre rozpracovanie sociologickej teórie sociálnotriednej štruktúry.

Publikácia sa člení na tri rozsiahle kapitoly, ktoré na seba historicky a vecne plynule nadväzujú. V *prvej kapitole* sa analyzuje postavenie robotníckej triedy v hospodársky rozvinutých kapitalistických štátoch, postavenie a úloha inteligencie vo vzťahu robotníckej triedy a inteligencie v buržoáznej spoločnosti, postavenie a demokratické hnutie študentov v antimonopolistickom boji. *Druhá kapitola* sa sústreďuje predovšetkým na otázky zblížovania robotníckej triedy a inteligencie v socializme. Ťažiskom *tretej kapitoly* je komunistická výchova, formovanie osobnosti študentov v podmienkach rozvinutej socialistickej spoločnosti a budovania komunizmu.

V súlade s historickým a logickým postupom upozorníme na najzávažnejšie okruhy problémov, ktoré publikácia nastoľuje a rieši. *Prvá kapitola*, ako už bolo povedané, analyzuje sociálne ekonomické postavenie robotníckej triedy a inteligencie v súčasnom kapitalizme. Autori v nej kritizujú prevládajúce názory západných sociológov, podľa ktorých technologické a ekonomické zmeny, nové smery vo vládnej politike zmenšujú rozdiely medzi triedami a zväčšujú relatívne zastúpenie stredných tried v spoločnosti. V buržoáznych koncepciách „rozplynutie“ robotníckej triedy medzi zamestnancami a technickou inteligenciou sa vysvetľuje zvýšenou intelektualizáciou pracovného procesu, rastúcou úrovňou kvalifikácie robotníkov, zánikom niektorých povolání a vznikom nových, rastom počtu pracovníkov činných v sfére služieb. V tomto smere sa často spomína aj vplyv vedeckotechnickej revolúcie, ktorá údajne znižuje sociálnu diferenciáciu kapitalistickej spoločnosti.

Všetky buržoázne koncepcie „zblížovania“ robotníckej triedy s inými triedami a vrstvami ignorujú vzťah k výrobným prostriedkom ako najdôležitejšie kritérium príslušnosti k triedam a na prvé miesto kladú dôsledok príslušnosti k triedam — spôsob života, možnosti rozvíjať individuálne schopnosti, prístup k vzdelaniu, kultúre a podobne. V buržoáznych koncepciách „zblížovania“ hrá významnú rolu „humanizácia sveta práce“, nivelizácia sociálnych rozdielov. Vykoristovanie sa v nich stotožňuje s „nedostačujúcim odmeňovaním práce“, „osobitne ťažkou telesnou prácou“ a „výskytom biedy v každodennom živote“. Vyhlasujú ho za výnimku, ktorú odstráni rastúca technizácia a automatizácia, takže kapitalizmus sa údajne postupne zmení na novú „humánnu spoločnosť“.

Autori v závere prvej kapitoly analyzujú niektoré zásadné súvislosti vzťahu inteligencie k robotníckej triede v kapitalistickej spoločnosti. Inteligencia sa približuje svojim postavením k robotníckej triede okrem nevlastnenia výrobných prostriedkov, obmedzenosťou vzostupu, relatívnym zhoršovaním hmotných podmienok aj tým, že v pracovných kolektívoch v rastúcej miere spolupracujú inžinieri, technológovia, ekonómi s technickým pomocným personálom a odbornými robotníkmi. Výskumy a vývojové práce privádzajú konštruktérov a projektantov do konkrétnych cechov, dielní a tým súčasne bližšie k robotníkom.

V kapitalistických podmienkach buržoázia sa zároveň usiluje z triednych dôvodov udržiavať určitý odstup, oddelenosť výskumu a projekcie, konštrukčných prác a laboratórií od výroby. Objektívne zblížovanie inteligencie s robotníckou triedou postavením v spoločenskej organizácii práce nevedie preto automaticky ku zväzku medzi robotníckou triedou a inteligenciou, iba vytvára na ten cieľ priaznivé podmienky. Inteligencia netvorí celistvú sociálnu vrstvu, pretože jej hlavná časť je neproletárska vrstva námezdných vysokokvalifikovaných duševných pracovníkov, ktorá postupne stráca svoj pôvodný status privilegovanej sociálnej skupiny. Ako prechodná medzi-vrstva nachádza sa v súčasnosti svojím sociálnoekonomickým postavením objektívne bližšie k robotníckej triede ako k buržoázii, čo je prejavom prehlbujúcej sa triednej polarizácie kapitalistickej spoločnosti.

Jadrom *druhej kapitoly* je sociálnoekonomické postavenie inteligencie v podmienkach budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti ako aj v podmienkach vyspelej socialistickej spoločnosti. Z odstránenia vykorisťovateľských tried a súkromného vlastníctva výrobných prostriedkov, z práce všetkých tried a vrstiev na základe spoločenského vlastníctva, spoločných základných záujmov a rovnakých práv, vzťahov spolupráce a vzájomnej pomoci vyplýva, že „... už v prechodnom období od kapitalizmu k socializmu sa uskutočnil určitý proces sociálneho zblížovania medzi triedami a vrstvami. Ich spoločné charakteristiky v základných sociálnych črtách sú mohutným historickým výdobytkom. Sú zároveň východiskom k tomu, aby sa pristupovalo teoreticky a politicky správne k otázke, ako a čím sa sociálne skupiny v novej etape ďalej rozvíjajú a zblížujú“ (s. 140).

Pokiaľ ide o rozdiely medzi robotníckou triedou a socialistickou inteligenciou, často sa ich príčina hľadá v odlišnej úrovni kvalifikácie. Proti tomuto hľadisku stavajú autori publikácie postulát, že nejde o podstatný sociálny rozdiel (v úrovni kvalifikácie), keďže aj v beztriednej spoločnosti sa predpokladá diferencovaná vzdelanostná úroveň i keď s podstatne menšími rozdielmi ako v súčasnosti. Sociálne diferencujúco pôsobia nie rozdiely v úrovni vzdelania, ale ich spoločenské príčiny, ktoré spočívajú v spoločenskej delbe práce na fyzickú, čiže materiálne výrobnú a duševnú prácu. V rámci tejto delby robotnícka trieda vykonáva prevažne materiálne výrobnú činnosť a inteligencia je sústredená prevažne do sféry duševnej práce v oblasti riadenia výroby, výskumu, vývoja najmä v nevýrobnej sfére.

Pri posudzovaní rozdielov medzi robotníckou triedou a inteligenciou z hľadiska spoločenskej delby práce hrá významnú úlohu funkcia týchto tried v spoločenskej organizácii práce a charakter práce. Vzhľadom na to, že obidva činitele vyvolávajúce rozdiely v kvalifikácii a vzdelaní sú konkrétne poznateľné, spoločnosť má možnosť vplývať na ich vývoj, znižovať ich diferencujúci účinok plánovanými politickými a ekonomickými prostriedkami a sociálnou politikou.

Kolektív autorov zdôrazňuje, že skúmanie procesu zblížovania tried a vrstiev je v súčasnosti hlavnou úlohou sociológie, pričom sa možno oprieť o niektoré základné východiská. Podľa jedného z nich „...principiálna otázka procesu zblížovania spočíva v tom, že marxisticko-leninská sociológia abstrahuje od diferencovania sociálnych skupín siahajúceho až po jednotlivca a tým odhaľuje podstatné znaky a súvislosti. Takto spoznáva priemerné existenčné podmienky a sústreďuje sa pri tom na jadro tried a vrstiev“ (s. 144). Autori poznamenávajú, že pri aplikovaní tejto zásady treba riešiť tri okruhy problémov, ktoré s ňou súvisia (s. 144–145):

- vnútri jednotlivých tried a vrstiev jestvujú rozdiely, ktoré môžu byť v niektorých oblastiach a územných celkoch väčšie ako rozdiely medzi triedami a vrstvami, pričom postupné stieranie týchto rozdielov má základný význam pre sociálne zblížovanie tried a vrstiev;
- v priebehu budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti sa stávajú hranice medzi triedami čoraz voľnejšími, menej výraznými a vznikajú takzvané hraničné vrstvy, ktoré spájajú v sebe znaky rozličných sociálnych skupín;
- vzhľadom na jestvovanie hraničných vrstiev, ktoré nepatria jednoznačne do určitej triedy alebo vrstvy, vystupuje do popredia určenie sociálnej príslušnosti ich členov v súvislosti s tým, že spoločnosť sa rozvíja prostredníctvom konkrétnych jednotlivcov, ktorí sú subjektami opatrení strany a štátu zameraných na politickú účinnosť zblížovania tried a vrstiev.

Všetky spomenuté okruhy problémov súvisia s tempom rozvoja výrobných síl v etape budovania vyspelej socialistickej spoločnosti. Sú ovplyvňované tým, ako organicky sa spája vedeckotechnický pokrok s prednosťami socialistickeho zriadenia, ako sa zdokonaľujú a využívajú výrobné sily a rozvíja sa tvorivá iniciatíva a spoločenská aktivita robotníckej triedy a inteligencie. Proces sociálneho zblížovania tried a vrstiev určuje, politicky a ideologicky vedie robotnícka trieda a jej marxisticko-leninská strana.

Tretia rozsiahla kapitola sa do istej miery zaoberá sociálnoekonomickým postavením vysokoškolských študentov v hospodársky vyspelých kapitalistických štátoch, ale predovšetkým analyzuje spoločenské postavenie študentov v socialistickej spoločnosti, komunistickú výchovu študentov, úlohu mládežníckych organizácií, pedagógov, kolektívov, študijných a životných podmienok ako i sociálny pôvod študentov v týchto súvislostiach. Jednotlivé aspekty komunistickej výchovy dokumentujú najmä príklady zo Sovietskeho zväzu a NDR.

V analýze vývoja počtu študentov autori publikácie konštatujú, že v kapitalizme univerzity poskytujú obrátený obraz spoločenskej demografickej pyramídy. Hoci v každej priemyselne rozvinutej krajine početne najsilnejšia je robotnícka trieda, jej deti sú medzi študentmi týchto krajín najsilabšie zastúpené. Napríklad v NSR podľa sociálneho zloženia študentov v zimnom semestri 1969/70 študovalo iba 10,6 % študentov robotníckeho a 3,2 % študentov roľníckeho pôvodu (s. 76). Pritom štatistické údaje odrážajú buržoázu terminológiu a neposkytujú vedecky presný, ale iba približný obraz o sociálnom zložení študentstva. Odvtedy, čo robotníckou triedou vybojované zmeny v životnej úrovni umožnili rastúci dopyt po vyššej kvalifikácii, podiel robotníckych detí medzi študentmi sa postupne zvýšil, ďalej však trvajú vzdelanostné privilégiá buržoázie, ktoré sa prejavujú v najrozličnejších formách.

Pred niekoľkými desaťročiami vysokoškolskí študenti pochádzali prevažne z veľkoburžoázných kruhov a sociálny pôvod im zabezpečoval dobrú budúcnosť, vedúcu

funkciu v spoločenskej deľbe práce. V súčasnosti vzhľadom na zvýšený počet študentov z radov maloburžoázie a robotníckej triedy nie je zabezpečené dostačujúce financovanie ich štúdia a ešte menej ich primerané umiestnenie po absolvovaní univerzity alebo vysokej školy. „Podľa údajov Zväzu nemeckých študentov (VDS). najvýznamnejšej organizácie všetkých študentov NSR, sociálne postavenie masy študentov sa katastrofálne zhoršilo“ (s. 77). Spomenuté údaje dokumentujú nedostačujúcu štátnu podporu pri vzdelávaní, nedostatok miest v ubytovniach, internátoch, trvale rastúce nájomné a nevyhovujúce nemocenské poistenie študentov. „Tri štvrtiny všetkých západonemeckých študentov žijú pod existenčným minimom“ (s. 77). Malý počet študentov dostáva podporu v podobe pôžičky, ktorú musia po absolvovaní školy vrátiť, avšak dostávajú sa do finančnej závislosti od „finančných mecenášov“ v priebehu štúdia a najmä po ňom. V úsilí vyhnúť sa finančnej a morálnej závislosti mnohí študenti – najmä robotníckeho pôvodu – si hľadajú alebo vykonávajú nielen cez prázdniny, ale po celý rok vedľajšie zamestnanie, akýsi „druhý pracovný pomer“, čo výrazne zhoršuje ich študijné podmienky. V dôsledku zlých materiálnych, študijných a životných podmienok „v NSR v súčasnosti 45 % imatrikovaných študentov neskončí úspešne svoje štúdium“ (s. 78).

Buržoázia pod zámienkou apolitickosti ideologicky pôsobí na poslucháčov vysokých škôl. Vyvoláva predstavu, že technici a inžinieri už tradične hrajú vo výrobe konzervatívnu, konzervujúcu sociálnu rolu. „Pri výchove inžinierov a v stavovskej ideológii Zväzu nemeckých inžinierov (VDI) sa v NSR sústavne zdôrazňujú technokratický spôsob myslenia, elitárske správanie ako neodmysliteľné zložky sociálneho pokroku“ (s. 87). Ako budúci príslušníci technickej inteligencie, vychovávajú mnohých študentov tak, aby mali pocit nadradenosti voči robotníkom a pocit podradenosti voči menedžerom. Cieľom tejto výchovy je zakryť pred študentmi ich skutočné triedne postavenie a rozvinúť aj u robotníckych detí zameranie na vzostup a kariéru.

Autori kolektívnej publikácie kriticky zhodnotili aj demokratické študentské hnutie, ktoré je pod politickým a ideologickým vplyvom strán a organizácií rozličných triednych síl kapitalistickej spoločnosti. Konštatujú, že demokratická, antiimperialistická účinnosť tohto hnutia závisí predovšetkým od stupňa jeho zblíženia s robotníckou triedou, jej marxistickou stranou a organizáciami a zároveň od oslobodenia sa od buržoázneho a ľavičiarsky-oportunistického vplyvu. Študenti pri viacerých príležitostiach protestovali proti zhoršujúcemu sa sociálno-hmotnému postaveniu, reakčným a zastaralým metódam štúdia, nedostatku primeraného uplatnenia po ukončení štúdia a podobne. „Ich oprávnené požiadavky vyhlasovali buržoázne hromadné oznamovacie prostriedky za „teror“, „vzburu“, „kriminálne správanie“, demonštrujúcich označili za „anarchistických zleposovateľov sveta“, „študentský dav“, „výtržníkov bez zábran“, „minirevolucionárov““ (s. 88–89).

Verejnú mienku takto záporne ovplyvňovali proti študentom, ktorých zastrašovali a používali proti nim políciu a súdnictvo. Pokrokoví študenti však vycítili, že nielen vysoká škola, ale spoločnosť sama je nedemokratická, že demokratizácia vysokej školy predpokladá demokratizáciu spoločnosti. Začali rozoznávať podstatu buržoázneho zriadenia a priblížili sa k hľadisku najpokrokovejšej časti robotníckej triedy a jej marxisticko-leninskej strany, k pozíciám robotníckej mládeže a jej organizácií.

Takmer polovica textu kolektívnej práce je venovaná otázkam komunistickej výchovy a formovania osobnosti študentov v podmienkach rozvinutej socialistickej spoločnosti a budovania komunizmu. V jednotlivých subkapitolách autori charakterizujú študentov z rozličných hľadísk. Vychádzajú zo zásady, že študenti sú relatívne samostatná sociálna skupina socialistickej spoločnosti. „Spoločenské postavenie študentstva v socializme sa musí rozumieť ako komplex sociálnych vzťahov a pomerov objektívnej a subjektívnej, materiálnej a ideologickej povahy“ (s. 204). Autori výstižne uvádzajú najdôležitejšie konkrétne, charakteristické znaky príslušnosti jednotlivcov k skupine študentov: „Tak sú študenti napríklad časť mladej generácie; sú – aby sme menovali iný vzťah – vo svojej väčšine budúca socialistická inteligencia; sú sociálna skupina, ktorá pochádza zo všetkých tried a vrstiev socialistickej spoločnosti, predovšetkým však z robotníckej triedy“ (s. 204). Študentstvo má v systéme spoločenských výrobných vzťahov v zásade rovnaký vzťah k výrobným prostriedkom ako robotnícka trieda a inteligencia.

Relatívne samostatné miesto študentstva v systéme spoločenských vzťahov v rozvinutej socialistickej spoločnosti je dané predovšetkým jeho spoločenskou funkciou a tomu zodpovedajúcimi cieľmi, záujmami. Hlavnou funkciou študentstva je pripravovať sa na vykonávanie vysoko kvalifikovanej činnosti v oblasti vedy, výroby i služieb, ktorá vedie k sociálnemu prechodu do radov inteligencie. „Zahrnuje to časovo obmedzenú intenzívnu fázu vzdelávania, priestorové sústredenie do univerzít

a vysokých škôl a tým relatívne izolovanie od bezprostredného materiálneho výrobného procesu, ale aj od iných spoločenských oblastí, v ktorých vykonávajú príslušníci tried a vrstiev určitú plnezodpovednú funkciu“ (s. 209). Celé obdobie vzdelávania je spojené so špecifickými znakmi, ktoré sú vlastné iba študentom. Za pomerne krátky čas 4 až 5 rokov dochádza k sociálnej mobilite, k prechodu z rozličných tried a vrstiev do jednej vrstvy, prevažne do vrstvy inteligencie. Študenti prichádzajú v dôsledku svojho zmeneného spoločenského postavenia do novej spoločenskej skupiny – študentstva, a po uplynutí určitého času doplnia rady inteligencie, sociálnej vrstvy, ktorej pôvod je medzi rozličnými triedami a vrstvami, predovšetkým v robotníckej triede.

Sociálny pôvod študentov výrazne určuje novú sociálnu kvalitu socialistického študentstva v porovnaní s kapitalizmom. Dôležitým hľadiskom vzdelávacej politiky socialistického štátu je získanie vysokého podielu robotníckych detí na vysokých školách v súlade s podielom robotníckej triedy na celom obyvateľstve, zabezpečenie podmienok na upevnenie sociálnych vlastností robotníckej triedy v študentstve.

Autori publikácie zdôrazňujú, že podporovanie štúdia detí z robotníckych a roľníckych rodín neznačí privilegium pre ne ani znevýhodnenie ostatných študentov. Je to proces, v ktorom sa zároveň realizujú prvky vedúcej úlohy robotníckej triedy. V rámci neho pôsobia pri rozvíjaní socialistickej osobnosti všetkých študentov sociálne vlastnosti robotníckej triedy a družstevného roľníctva, vlastnosti, ktoré deti nadobudli mnohoročnou výchovou a spôsobom života v rodičovskom dome. Autori v tejto súvislosti správne pripomínajú, že výpovede o robotníckych a roľníckych deťoch sa nevzťahujú na jednotlivcov, ale na sociálnu skupinu. Podčiarkujú tiež, že prijímanie na vysokoškolské štúdium nie je iba otázka percentuálneho zloženia študentstva. Je to trvalý problém vzdelávacej politiky socialistického štátu, pričom sa sústavne hľadajú cesty jeho optimálneho riešenia. V Sovietskom zväze už niekoľko rokov skúšajú nové formy podporovania štúdia detí z robotníckych a roľníckych rodín, na vysoké školy sa dostávajú mladí odborní robotníci a bývalí príslušníci armády prostredníctvom prípravných kurzov (s. 361). Pociť zodpovednosti voči kolektívom, ktoré ich vyslali na štúdium, životné skúsenosti, ktoré získali v armáde alebo materiálnej výrobe, pomáhajú im pomerne rýchlo prekonávať počiatočné ťažkosti a postúpiť do čela spoločenského, vedeckého a politicko-ideologického života vysokých škôl.

Kolektív autorov v závere tretej kapitoly vyvracia antisocialistické tvrdenia buržoáznych ideológov o „elitárskom postupe“, „nerovnosti šanci“, „privilegiách a pomoci“, ktorým sa údajne ani socialistická spoločnosť nevie vyhnúť. Analyzuje pôsobenie triednej príslušnosti na jednotlivca, ktoré nie je priame, ale uskutočňuje sa prostredníctvom skupín a kolektívov, v ktorých má osobitne významnú úlohu rodina.

Spoločná publikácia autorov zo ZSSR a NDR je ucelenou a prehľadnou teoreticko-metodologickou pomôckou pre skúmanie sociálnotriednej štruktúry socialistickej spoločnosti. Zodpovedne analyzuje významný trend spoločenského vývoja – sociálne zbližovanie tried a vrstiev v podmienkach socialistických krajín. Najmä z tohto dôvodu ju odporúčame do pozornosti sociológov, pedagogických a politických pracovníkov.

Michal Francisci